

A D V A ה **ו** ד **א**
C E N T E R

INFORMATION ON EQUALITY AND SOCIAL JUSTICE IN ISRAEL
מידע על שוויון וצדק חברתי בישראל
מרכז «אדפה» – מלומות חול המסווה והעדלה הלמלמעה فف إسرائل

נשים בשירותים הפיננסיים והעסקיים בישראל

סאלם אבו-זאיד

ברברה סבירסקי

פברואר 2006

מרכז אדוה, ת.ד. 36529, תל-אביב 61364, טל. 03-5608871, פקס. 03-5602205
Adva Center, POB 36529, Tel Aviv 61364, Tel. 03-5608871, Fax. 03-5602205
e-mail: advainfo@bezeqint.net web site: <http://www.adva.org>

תוכן עניינים

3	מבוא
4	השירותים הפיננסיים והעסקיים בישראל
4	נשים ישראליות בענפי השירותים הפיננסיים והעסקיים
4	נשים בשוק העבודה הישראלי
5	נשים בשירותים הפיננסיים והעסקיים
10	הגורמים לגידול במספרן ובמשקלן של נשים בשירותים הפיננסיים והעסקיים
10	משלח-יד של נשים בשירותים הפיננסיים והעסקיים
11	השוואה עם ענפים אחרים
12	משקלן של נשים במשלח-היד השונים בשירותים הפיננסיים והעסקיים
13	ההשכלה של נשים בשירותים הפיננסיים והעסקיים
16	אזורי המגורים של נשים בשירותים הפיננסיים ועסקיים
17	האם השירותים הפיננסיים והעסקיים מיטיבים עם הנשים?
18	השוואה בין השירותים הפיננסיים והעסקיים ובין ענף החינוך המחקר והמדע
20	השוואות בינלאומיות
20	השירותים הפיננסיים והסכם GATS
22	תאגידי שירותים פיננסיים ועסקיים זרים בישראל
23	האם תאגידי זרים מיטיבים עם נשים?
25	מקורות
26	נספחים

מרכז אדוה מודה לקרן החדשה לישראל,
 אשר העניקה תרומה שאפשרה את עריכת המחקר ואת פרסום הדו"ח.

מבוא

העבודה הנוכחית בודקת את דפוסי התעסוקה של נשים ישראליות בשירותים הפיננסיים והעסקיים בישראל. מקור ההשראה לעבודה זאת הוא דו"ח שהוגש לאיחוד האירופי בשנת 1997, על "חלקן של הנשים בקבלת החלטות בתחום הפיננסי" (קואק והאנקה, 1997: 26). הדו"ח העלה, בין השאר, כי ארצות סקנדינביה ובראשן שוודיה, מגשימות את השאיפה לשוויון מיגדרי בתחום הכלכלה במידה גדולה יותר מזו של ארצות מפותחות אחרות. הדו"ח ייחס את הישגי הנשים בארצות הסקנדינביות לכמה גורמים: הייצוג הגבוה של נשים בבתי המחקקים; הנגישות והבולטות של נשים בתחום הכלכלי; וקיומן של תוכניות של אפליה מתקנת לנשים בתחום הפוליטי והניהולי (שם).

עם זאת, המניע הישיר לעבודה הנוכחית היה הרצון לבחון את מעמדן של נשים ישראליות בפלח של שוק העבודה הישראלי שבו ניכרת פעילות ערה של תאגידים זרים. מזה למעלה מעשור, ובמיוחד מאז חתימת הסכמי אוסלו, נרשמה בישראל כניסה מוגברת של תאגידים זרים בכלל, ושל תאגידים מתחום השירותים הפיננסיים והשירותים העסקיים בפרט. יתרה מזאת, ישראל היא חברה בארגון הסחר העולמי, שהוקם בשנת 1995 במטרה לקדם את הסחר החופשי בכל תחומי הפעילות הכלכלית. במסגרת ה-WTO התפתחה גם אמנה העוסקת באופן ספציפי בסחר בשירותים. אמנה זו, הקרויה (GATS General Agreement on Trade in Services), נועדה לפתוח את הגבולות של כל ארצות תבל לסחר חופשי בשירותים, ובתוכם השירותים הפיננסיים והעסקיים. הלחץ לפתיחת גבולות בא בעיקר מארצות הברית ומן האיחוד האירופי, שבהן שוכנים תאגידי השירותים הגדולים ביותר בעולם. לחץ זה מעורר דאגה רבה בארצות רבות, החוששות מהשתלטות של התאגידים האירופיים והאמריקניים, שתמנע מהן את האפשרות לפתח שירותים מקומיים עצמאיים. גם באירופה עצמה ישנן ממשלות שהחלו להסתייג מן הלחץ לפתיחת כל הגבולות לסחר בשירותים: ממשלת צרפת, לדוגמה, הביעה הסתייגות כזו במפורש בדיוני מנהיגי האיחוד האירופי שהתקיימו לאחרונה באנגליה.

בישראל, המודעות הציבורית לסוגיית הסחר החופשי בכלל, ולסוגיית הסחר החופשי בשירותים בפרט, היא נמוכה מאוד, ובדרך כלל, שרי הממשלה ופקידיה מנהלים את ההתדיינויות הבינלאומיות ללא שיתוף הציבור.

כיוון שמשקלן של הנשים בענפי השירותים הוא כה גדול – בישראל כמו גם בעולם כולו – מצאנו לנכון להכין תשתית של נתונים שתאפשר לנו לעקוב באופן מושכל אחר התדיינויות אלה. העבודה מתמקדת בדפוסי התעסוקה בשני ענפי שירותים: ענף הפיננסיים וענף השירותים העסקיים. בחרנו בשני ענפים אלה הן משום שיש בהם ייצוג גבוה של נשים והן משום שמדובר בענפים מן המגזר העסקי, שלגביהם מגלה ישראל את מידת הנכונות הרבה ביותר לפתיחת גבולותיה לכניסתם של תאגידים זרים.

השירותים הפיננסיים כוללים את הבנקים המסחריים, חברות הביטוח וחברות המעניקות שירותים כמו ייעוץ וניהול השקעות והנפקות מניות בבורסה. השירותים העסקיים כוללים

חברות נדל"ן, חברות העוסקות בפעילויות השכרה, שירותים עסקיים כמו שירותי פרסום, ייעוץ עסקי ויחסי ציבור, שירותי מחשב, שירותי כוח אדם, ושירותי שמירה, אבטחה וניקיון. (לפרטים נוספים ר' נספח 2).

ענף השירותים העסקיים הוא הגדול מבין השניים: ב-2003 הועסקו בו כ-122 אלף נשים, שהיוו 43% מכלל המועסקים בענף. ענף השירותים הפיננסיים העסיק כ-46 אלף נשים, שהיוו כ-60% מכלל המועסקים בענף.

התחום הגדול ביותר של שירותים הוא השירותים המדינתיים - חינוך, בריאות ורווחה - וגם בו יש לנשים ייצוג גבוה ביותר. באשר לשירותים אלה, מרכז אדוה כבר פירסם דו"ח מקיף, תחת השם "נשים בשוק העבודה של מדינת הרווחה" (מרכז אדוה, 2001).

יצוין עוד, כי בניגוד לשירותים העסקיים, ובהם השירותים העסקיים והפיננסיים, הרי שבכל הנוגע לשירותים המדינתיים, נציגיה של ישראל לדיוני GATS מגלים, בינתיים, נכונות נמוכה יותר לפתיחת גבולות הסחר.

השירותים הפיננסיים והעסקיים בישראל

סקרי כוח האדם של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה מאפשרים מעקב אחר מספרן ומשקלן של הנשים בשני התחומים. הניתוח שלנו מתמקד בתקופה שבין 1985 ל-2003. 1985 נבחרה כשנת התחלה, משום שבשנה זאת נקטה הממשלה במדיניות החירום לייצוב המשק, שבישרה על עידן חדש במדיניות הכלכלית הישראלית, עידן של הפרטה של תאגידי ממשלתיים, הוזלת עלות ההון והעבודה, ופתיחתו של המשק הישראלי בפני תאגידי זרים.

נשים ישראליות בענפי השירותים הפיננסיים והעסקיים

נתחיל במספר נתונים על מקומן של נשים בשוק העבודה הישראלי בכללותו.

נשים בשוק העבודה הישראלי

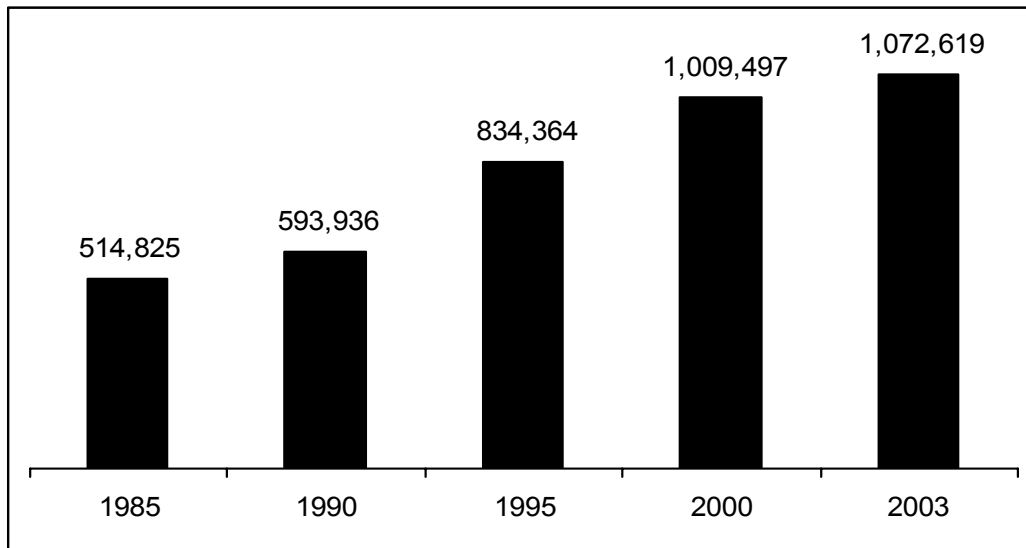
בין השנים 1985 ו-2003 נרשם גידול של 108% במספר הנשים המועסקות, מכ-515 אלף ללמעלה ממיליון (לוח 1 ותרשים 1). משקלן של הנשים בכוח העבודה הישראלי עלה באותן שנים מ-38.1% ל-46%. אצל הגברים, לעומת זאת, הגידול המספרי היה בשיעור של כ-50% בלבד. הגידול החד ביותר במספרן ובמשקלן של הנשים נצפה בעשור שבין 1990 ל-2000, עם קליטתן של נשים שהגיעו בעלייה הגדולה. משבר ההיי-טק והאינתיפאדה שפרצה בשנת 2000 הביאו להתמתנות בקצב הגידול של השתתפות הנשים בשוק העבודה: בשנים 2000-2003, מספר המועסקות צמח רק בכ-6% - גידול ממוצע של כ-2% לשנה. ראוי לציין

כי בשנים 2000-2003, מספר הגברים המועסקים עלה רק ב-3.8%, כמחצית משיעור הגידול במספר הנשים בשנים אלו, מה שמלמד שהפגיעה בנשים הייתה קטנה יותר.

לוח 1. מספר הנשים המועסקות ושיעורן מסך המועסקים בישראל, 1985-2003
במספרים מוחלטים ובאחוזים

שנה	סה"כ	נשים	גברים	נשים מועסקות כ-% מסך כלל המועסקים
1985	1,352,422	514,825	837,597	38.1%
1990	1,491,687	593,936	897,751	39.8%
1995	1,964,942	834,364	1,130,578	42.5%
2000	2,221,228	1,009,497	1,211,731	45.5%
2003	2,330,193	1,072,619	1,257,574	46.0%

תרשים 1. מספר הנשים המועסקות בישראל: 1985-2003
במספרים מוחלטים

נשים בשירותים הפיננסיים והעסקיים

התעסוקה בענפי השירותים הפיננסיים והעסקיים בישראל גדלה גם היא בהתמדה בתקופה שבין השנים 1985 ו-2003 (לוח 2 ותרשים 2): מספרם של כלל המועסקים גדל בכ-

172%, ומספר הנשים המועסקות גדל ב-170%. מכאן, שמספר הנשים בענפים אלו גדל בשיעור גבוה יותר מזה של הנשים בשוק העבודה בכללותו (108%).

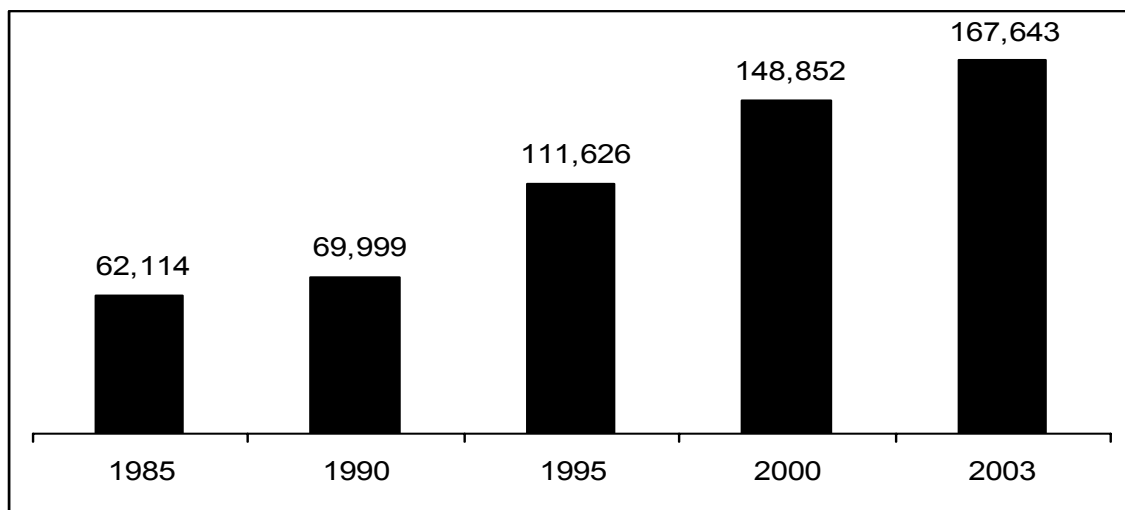
משקלן של הנשים המועסקות בשני ענפים אלה, מתוך כלל הנשים המועסקות בישראל, עלה גם הוא: מ-12% ב-1985 ל-15.6% ב-2003 (לוח 2).

לוח 2. נשים בענפי השירותים הפיננסיים והעסקיים: מספרן, שיעורן מתוך סך המועסקים בענפים אלו ושיעורן מתוך סך הנשים המועסקות, 2003-1985

במספרים מוחלטים ובאחוזים

שנה	סה"כ	נשים	גברים	מועסקות ומועסקים בשירותים הפיננסיים והעסקיים כ-% מכלל המועסקים	נשים בשירותים הפיננסיים והעסקיים המועסקים בענף כ-% מכלל הנשים המועסקות	נשים בשירותים הפיננסיים והעסקיים כ-% מכלל הנשים המועסקות
1985	133,177	62,114	71,063	9.9%	46.6%	12.1%
1990	154,438	69,999	84,439	10.4%	45.3%	11.8%
1995	233,381	111,626	121,755	11.9%	47.8%	13.4%
2000	318,595	148,852	169,743	14.3%	46.7%	14.8%
2003	361,607	167,643	193,964	15.5%	46.4%	15.6%

תרשים 2. מספר הנשים המועסקות בשירותים הפיננסיים והעסקיים, 2003-1985
במספרים מוחלטים

קצב הגידול במספרן של הנשים בשירותים הפיננסיים והעסקיים היה זהה, כמעט, לקצב הגידול במספרם של הגברים. הדבר בא לידי ביטוי בכך, שמשקל הנשים בתוך כלל המועסקים בענפים אלה נותר יציב לאורך כל התקופה, ברמה של כ-46.5%.

עד לשנת 2000, מגמת הגידול במספר הנשים בשירותים הפיננסיים והעסקיים דמתה למגמת הגידול במספרן של כלל המועסקות; כפי שניתן לראות בתרשימים 1 ו-2. לעומת זאת, בשלושת שנות המיתון, 2003-2000, מספר הנשים בענפי השירותים הפיננסיים והעסקיים המשיך לגדול, ושיעור הגידול היה גבוה פי 2 משיעור הגידול של כלל הנשים המועסקות.

לוח 3 להלן מסכם את שיעורי השינוי במספר הנשים המועסקות, הן במשק בכללותו והן בשירותים הפיננסיים והעסקיים, לפי תת-תקופות נבחרות.

לוח 3. שיעור השינוי במספר המועסקות הכללי ובמספר המועסקות בשירותים הפיננסיים והעסקיים, תקופות נבחרות באחוזים

תקופה	1985-1990	1985-2000	1990-2000	1995-2000	1990-2003	1995-2003	2000-2003	1985-2003
כללי	15.4	96.1	70.0	21.0	80.6	28.6	6.3	108.3
פיננסיים ועסקיים	12.7	139.6	112.6	33.3	139.5	50.2	12.6	169.9

לוח 3 מעלה עוד, כי החל ב-1990, שיעור הגידול במספר הנשים המועסקות בענפי השירותים הפיננסיים והעסקיים היה גבוה באופן ניכר משיעור הגידול במספר כלל המועסקות בישראל. היחס בין שני השיעורים הולך וגדל עם הזמן, לטובת השירותים הפיננסיים והעסקיים.

השוואה בין ענפים שונים במשק הישראלי מעלה, כי ענפי השירותים הפיננסיים והעסקיים מצטיינים בשיעור גידול גבוה בתעסוקת נשים (ר' נספח 2). בתקופה 1985-2003, שיעור הגידול בשני ענפים אלה היה השלישי בגובהו, אחרי ענף שירותי הבריאות, הרווחה והסעד וענף המסחר, שירותי האוכל והארוחה – שני ענפים הנחשבים ל"עתידי נשים". בשנים 1995-2000, שיעור הגידול בשירותים הפיננסיים והעסקיים אף היה גבוה באופן ניכר משיעור הגידול בשני ענפים אלה. בשנות המיתון 2001-2003, שיעור הגידול בתעסוקת נשים בשני הענפים הללו היה השני בגובהו, אחרי ענף שירותי הבריאות, הרווחה והסעד (ר' נספח 2).

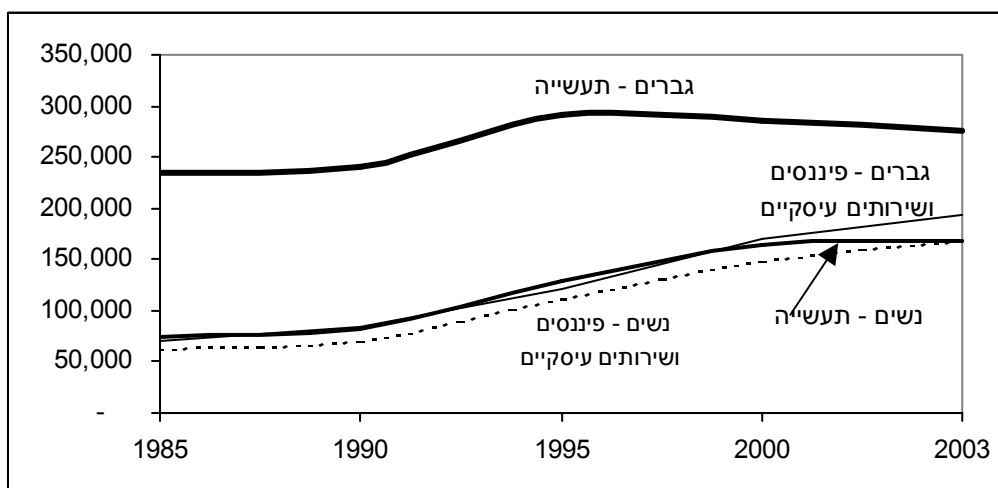
ממצא נוסף הראוי לציון הוא הפער הגדל בין שיעור הגידול בתעסוקת נשים בשירותים הפיננסיים והעסקיים ובין שיעור הגידול בתעסוקת נשים בענף שירותי החינוך, המחקר והמדע, שהוא אחד מן המעוזים הנשיים בישראל, עם רוב של כ-75% בקרב כלל המועסקים: 169.9% מול 91%. יתכן, כי בקרב כלל הנשים שנקלטו בשירותים הפיננסיים

והעסקיים ישנן גם נשים שהועסקו בעבר בשירותי חינוך. יתכן כי תופעה דומה התרחשה גם בענפים עתירי נשים אחרים, כדוגמת שירותים למשק הבית.

ממצא חשוב נוסף הוא שאחרי 1995, השירותים הפיננסיים והעסקיים עקפו את ענף התעשייה בכל הנוגע לתעסוקת נשים. שיעור הגידול בתעסוקת נשים בתעשייה עמד על כשליש בלבד משיעור הגידול בשירותים הפיננסיים והעסקיים; כתוצאה מכך, ב-2003 עמד מספר המועסקות בתעשייה על 62.3% בלבד ממספר המועסקות בשירותים הפיננסיים והעסקיים. בין 1995 ל-2003 ירד מספר הנשים המועסקות בתעשייה ב-8%. זהו מהפך המסמל את אשר התרחש בישראל בעשור האחרון: התרחבות מתמשכת בענפי השירותים בכלל, ובענפי השירותים הפיננסיים והעסקיים בפרט, לעומת הצטמקות מתמשכת בענף התעשייה (WTO, 1999). מדובר במגמה שנרשמה גם בקרב כלל המועסקים, נשים וגברים כאחד: בשנת 1985 הקיף ענף התעשייה כ-23% מסך אוכלוסיית המועסקים, ואילו בשנת 2003 ירד חלקו ל-16.3% - ירידה של 29%.

תרשים 3 להלן מציג את ההתפתחויות בענפי השירותים הפיננסיים והעסקיים ובענף התעשייה, לפי מגדר.

תרשים 3. גברים ונשים המועסקים בענף השירותים הפיננסיים והעסקיים ובענף התעשייה, 2003-1985, באלפים

הגורמים לגידול במספרן ובמשקלן של נשים בשירותים הפיננסיים והעסקיים

את הגידול שסקרנו, במספרן ובמשקלן של נשים בשירותים הפיננסיים והעסקיים, ניתן לייחס למספר גורמים:

ראשית, גידול בשיעור ההשתתפות של נשים בכוח העבודה, בין 1985 ל-2003; ובמקביל, גידול של פי שניים ויותר במספרן של הנשים המועסקות (ר' לוח 1 לעיל). שתי מגמות אלה מצאו ביטוי בכל ענפי המשק, ובכללם השירותים הפיננסיים והעסקיים.

שנית, העלייה ברמת ההשכלה בקרב נשים: במהלך שני העשורים נרשם גידול במספרן ובמשקלן של נשים בעלות השכלה גבוהה, אם כתוצאה משיעורי ביקור גדלים במוסדות להשכלה גבוהה ואם כתוצאה מבואן לישראל של נשים משכילות במסגרת העלייה ממדינות חבר העמים. שיעור המועסקות בעלות 13 שנות לימוד ויותר עלה מ-40% ב-1985 ל-60%, לערך, כיום. מגמות כלליות אלה מצאו ביטוי גם בענפי הפיננסיים והשירותים העסקיים.

שלישית, המעבר מענפי משק מסורתיים לחדשים: בשני העשורים האחרונים ידע המשק הישראלי מעבר מענפי משק מסורתיים לענפים חדשים כדוגמת ההיי-טק, ובמקביל, מעבר מתעשייה וחקלאות לענפי השירותים (יוסטמן, 2001): משקל השירותים בכלל התוצר העסקי מגיע כיום ל-35%. תוצר ענף השירותים הפיננסיים והעסקיים מהווה כיום כרבע מכלל התוצר העסקי. הדו"חות השנתיים של בנק ישראל מעלים, כי קצב הצמיחה של השירותים הפיננסיים והעסקיים מהיר מזה של ענפי השירותים האחרים (ר', למשל, לוח א'-36, פרק א', דו"ח בנק ישראל 2004 ולוח ב'-20, דו"ח בנק ישראל 1997). בארבע השנים האחרונות (תחילת 2000 עד תחילת 2005) נרשם זינוק של 23% בתעסוקה בענף השירותים הפיננסיים והעסקיים (ערוץ כלכלה, אתר הבית של מעריב: www.nrg.co.il). תוצר השירותים הפיננסיים והעסקיים מהווה כ-70% מסך התוצר של ענף השירותים בארץ (יוסטמן, 2001; דו"ח בנק ישראל 2004: פרק א').

רביעית, תהליך פתיחת המשק לחוץ לארץ: מאז סוף שנות ה-70 מצוי המשק הישראלי בתהליך של ליברליזציה מתמשכת של המסחר הבינלאומי. כחלק מתהליך זה הוסרו חלק מההגבלות על השקעות של ישראלים בחו"ל ושל זרים בישראל. תהליך זה התעצם עם הזמן, והתבטא בגידול רב הן בייבוא והן בייצוא של סחורות ושל שירותים. גידול הפעילות בענף השירותים הצריך הרחבה של כוח העבודה בו, דבר שגרם, בין היתר, לגיוסן של נשים רבות.

משלח-יד של נשים בשירותים הפיננסיים והעסקיים

ראינו, כי מספר הנשים המועסקות בשירותים הפיננסיים והעסקיים גדל באופן משמעותי, יותר מהגידול במספרן הכולל של הנשים בשוק העבודה. עתה מן הראוי לשאול, באלו משלח-יד מועסקות הנשים בשירותים אלו? הממצאים העיקריים מוצגים בלוח 4 להלן.

**לוח 4. נשים המועסקות בשירותים הפיננסיים והעסקיים
לפי משלח-יד, 1985-2003
באחוזים**

שנה	מקצועות אקדמיים	מקצועות חופשיים וטכניים	מנהלות	פקידות	סוכנות של שירותים פיננסיים ועסקיים	עובדות בלתי מקצועיות
1985	6.6	9.7	4.3	71.9	1.5	3.0
1990	8.0	11.2	4.6	67.9	1.3	3.9
1995	11.8	12.2	3.6	60.7	1.9	5.8
2000	13.6	13.9	5.3	52.7	2.2	8.9
2003	15.2	14.0	6.2	46.7	2.5	10.7

לוח 4 מעלה, כי יש התפתחות משמעותית במידת הפיזור של נשים בעיסוקים השונים בשירותים הפיננסיים והעסקיים. ב-1985, כמעט שלושה רבעים (71.9%) מכלל הנשים בענפים אלה היו מועסקות כפקידות (כולל עובדי חשבונות; קופאים, פקידי בנקים וחברות אשראי; עובדי מזכירות; מבקרי חשבונות ותמחירנים; ופקידי קבלת קהל ומפעילי ציוד משרדי) ואילו ב-2003, שיעור זה ירד ל-46.7%. ירידה גדולה זו מקבלת משמעות גדולה יותר לאור העובדה שבמשק בכללותו, שיעור הנשים המועסקות כפקידות ירד בשיעור נמוך יותר - מ-29% ב-1985 לכ-26% ב-2003.

היכן גדל משקן של הנשים? משלח היד הבולט ביותר הוא זה של **מנהלות**: אלה מהוות כיום כ-6.2% מכלל הנשים בענפים שבהם אנו דנים, לעומת 4.3% בשוק העבודה בכללותו.

משלח-יד נוספים שבהם יש כיום יותר נשים מבעבר הם **משלח-יד אקדמיים** (לדוגמה, עורכות דין, כלכלניות, רואות חשבונות) ו**מקצועות חופשיים וטכניים** (לדוגמה, מבקרות חשבונות ותמחירניות, יועצות מס, מפעילות ציוד שידור ותקשורת). הדבר משקף, מצד אחד, את הצורך הגדל של הבנקים, חברות הביטוח ושאר העסקים בענפים אלה בכוח עבודה משכיל - רואי חשבון, עורכי דין יועצי מס, עורכי דין וכדומה - ומצד שני, את הגידול בממדי ההשכלה האקדמית בקרב נשים.

ממצא מעניין נוסף הוא הגידול במספר העובדות הבלתי מקצועיות. הדבר בולט במיוחד על רקע העובדה שהשירותים הפיננסיים והעסקיים נחשבים לעתירי ידע והשכלה. אך מתברר, כי ההתרחבות של ענפים אלה כרוכה גם בגידול בשורות הנשים המועסקות בהספקת שירותים – ניקיון, הסעדה, אבטחה – לנשים ולגברים המשמשים בתפקידים "מקצועיים". עובדות ניקיון ועובדות מטבח הן חלק בלתי נפרד מכל פירמה, כולל פירמות העוסקות בשירותים פיננסיים והעסקיים.

ניתן לומר, אפוא, כי הגידול במספר הנשים בענפי השירותים הפיננסיים והעסקיים היה כרוך בהדגשת האבחנה בין נשים המועסקות בשני הקצוות של סולם העיסוקים.

תופעה זו ידועה גם מארצות אחרות: זה אשר קרה, למשל, בארצות הברית בשנות השמונים והתשעים. התופעה כונתה על ידי הסוציולוגית ססקיה ססן כ"יצירת דואליות בארגון ענפי השירותים" (ססן, 1998: 145).

השוואה עם ענפים אחרים

בכל הנוגע למשלחי-יד של נשים, המגמות שמצאנו בענפי השירותים הפיננסיים והעסקיים מאפיינות גם ענפי משק אחרים, כפי שעולה מנספח 3:

הגידול בשיעור הנשים בעלות משלח-יד אקדמי מאפיין ענפים רבים אחרים: במהלך 18 השנים האחרונות נרשם גידול של 260% בענף התעשייה (שיעור גידול גבוה יותר מזה של ענפי הפיננסיים והשירותים העסקיים – 230%), 110% בענף המנהל הציבורי, 55% בשירותי הבריאות, הרווחה והסעד, ו-38% בשירותי החינוך (בהם השיעור היה גבוה, יחסית, גם קודם לכן).

את מגמת הגידול בחלקן של נשים בעלות מקצועות חופשיים וטכניים ניתן למצוא גם בענף התעשייה: עלייה של 52%. בשאר הענפים, לעומת זאת, נרשמו ירידות משמעותיות: ירידה של 63% במינהל הציבורי, של 45% בשירותי הבריאות, הרווחה והסעד ושל 16% בענף החינוך.

גידול בשיעור המנהלות אנו מוצאים גם בענפים אחרים: גידול של 192% בענף התעשייה, 93% במינהל הציבורי, 59% בשירותי הבריאות, הרווחה והסעד ו-254% בשירותי החינוך. בהשוואה לכל אלה, יוצא כי הגידול בשיעור המנהלות בשירותים הפיננסיים והעסקיים היה האיטי ביותר - רק 44%. עם זאת, יש לציין כי משקל המנהלות בענפים אלה היה גבוה יחסית, כבר בשנת 1985: 4.3% - כמו בענף המנהל הציבורי.

ב-2003, שיעור המנהלות בענפי השירותים הפיננסיים והעסקיים עמד על 6.2%. זאת, בהשוואה ל-1.3% בשירותי חינוך ול-2.8% בענף הבריאות, הרווחה והסעד. שיעורי

המנהלות הגבוהים ביותר נרשמו בענף התעשייה – 7% - ובמינהל הציבורי, הענף "הידידותי ביותר" לנשים – 8.3%.

חלקן של הפקידות בקרב המועסקות ירד גם בענף התעשייה (בשיעור של 11%), אולם בענפים אחרים נרשם דווקא גידול בשיעור הפקידות: גידול של 14% בענף המנהל הציבורי, של 34% בשירותי הבריאות, הרווחה והסעד ושל 4% בענף החינוך.

נראה, כי מבחינת השינויים במשלח-היד של נשים, ענף התעשייה הוא הדומה ביותר לשירותים הפיננסיים והעסקיים: גידול יחסי בחלקן של המועסקות בשלושת משלח-היד הנמצאים בראש סולם העיסוקים - משלח-יד אקדמיים, מקצועות חופשיים וטכניים ומנהלים, לעומת ירידה בפקידות.

משקלן של נשים במשלח-היד השונים בשירותים הפיננסיים והעסקיים

לוח 5 מציג את מספרן ומשקלן של נשים במשלח-היד השונים בשירותים הפיננסיים והעסקיים בשנת 2003.

לוח 5. נשים בענפי השירותים הפיננסיים והעסקיים, לפי משלח-יד, 1985 ו-2003 במספרים מוחלטים ובאחוזים

הקטגוריה	שנה	בעלי/ות מקצועות אקדמיים	בעלי/ות מקצועות חופשיים וטכניים	מנהלים/ות	סוכנים/ות	פקידים/ות	עובדים/ות בלתי-מקצועיים/ות
סך המועסקים/ות במשלח-יד	1985	17,846	17,642	15,525	6,185	62,980	6,143
	2003	80,065	60,069	33,438	15,103	98,634	38,337
מספר המועסקות במשלח-יד הנשים	1985	4,086	6,001	2,698	956	44,653	18,58
	2003	25,515	23,548	10,328	4,166	78,318	17,860
שיעור הנשים מתוך המועסקים במשלח-יד	1985	22.9%	34.1%	17.4%	15.5%	70.9%	30.3%
	2003	31.9%	39.2%	30.9%	27.6%	79.4%	46.6%

לוח 5 מעלה, כי בשנת 2003, נשים היוו קרוב ל-80% מעובדי הפקידות בשירותים הפיננסיים והעסקיים. כמו כן, נשים מהוות קרוב למחצית העובדים הבלתי-מקצועיים בענפים אלה. בין השנים 1985 ו-2003, מספר הנשים הבלתי מקצועיות המועסקות בענפי השירותים הפיננסיים והעסקיים גדל כמעט פי 10; באותה התקופה, מספר הגברים הבלתי-מקצועיים המועסקים בענפים אלה גדל פי 5.

בקצה העליון של סולם התעסוקה, הנשים הן עדיין מיעוט, אם כי ייצוגן גדל. ב-2003, נשים היוו כ-30% מ**המנהלים** בשירותים הפיננסיים והעסקיים; זאת, לעומת כ-17% בשנת 1985. במסמך זה לא דנו באופן מפורט בעיסוקי המנהלות (מנהלת בכירה, מנכל"ית וכיו"ב) מכיוון שהשינויים בסיווג ענפי הכלכלה בסקר כוח אדם של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה מקשים על ביצוע השוואה בין השנים שקדמו ל-1994 ובין שנים מאוחרות יותר.

גם בעלות מקצועות חופשיים וטכניים מצויות במיעוט בענפי השירותים הפיננסיים והעסקיים; בשנת 2003, נשים היוו כ-40% מהמועסקים במשלח-יד זה, לעומת 34% בשנת 1985. נשים בעלות מקצועות אקדמיים מהוות ב-2003 קרוב ל-32% מסך בעלי מקצועות אקדמיים בענף זה - עליה ניכרת לעומת כ-23% בשנת 1985.

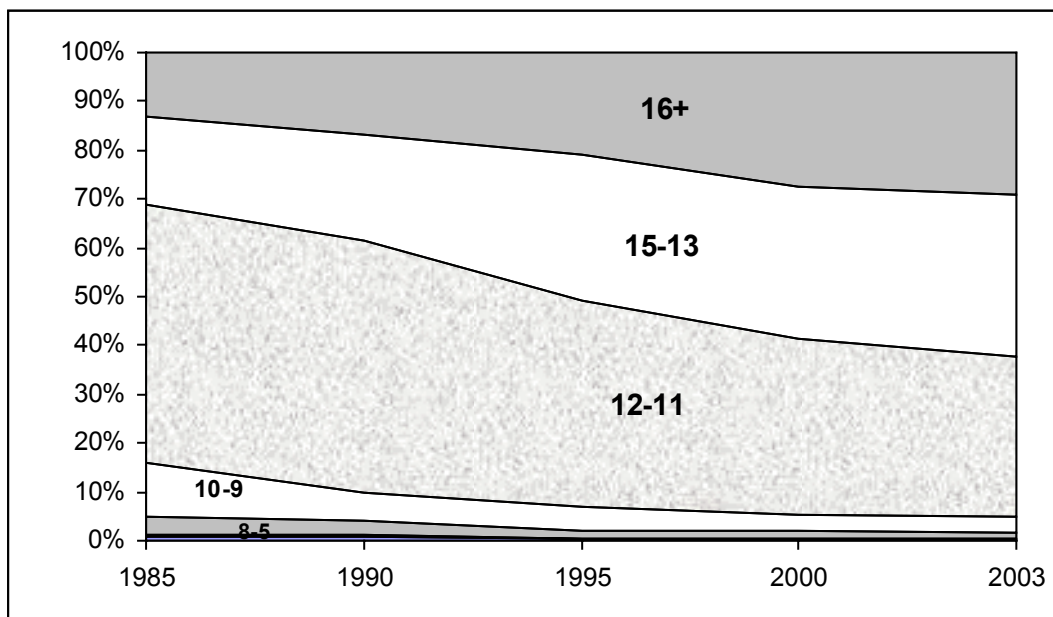
השכלה של נשים בשירותים הפיננסיים והעסקיים

השכלתן של נשים המועסקות בשירותים הפיננסיים והעסקיים עלתה מאז 1985 (לוח 6), בדומה למגמת העלייה הכללית בהשכלת הנשים הנמצאות בשוק העבודה.

לוח 6. מספר הנשים המועסקות בשירותים הפיננסיים והעסקיים, לפי מספר שנות לימוד (מקובץ), 2003-1985
במספרים מוחלטים

שנה	0	4-1	8-5	10-9	12-11	15-13	16+	סה"כ
1985	547	334	2,087	6,954	32,810	11,106	8,148	62,114
1990	641	136	2,120	3,910	36,261	15,059	11,782	69,999
1995	368	295	1,680	5,433	46,908	33,209	23,093	11,1626
2000	508	100	2,144	4,904	53,659	46,272	41,125	148,852
2003	881	117	1,847	5,209	55,403	55,448	48,690	167,643

תרשים 4. התפלגות הנשים המועסקות בשירותים הפיננסיים והעסקיים, לפי שנות השכלה, 1985-2003 באחוזים

כפי שעולה מתרשים 4, בענף השירותים הפיננסיים והעסקיים, שיעורן של הנשים בעלות השכלה גבוהה גדל מאוד במהלך התקופה הנחקרת. במקביל לעלייה בהשכלה, עולה גם חלקן של הנשים בקבוצות ההשכלה הגבוהות (לוח 7). כמו כן, משקלן של קבוצות ההשכלה הגבוהות גדל מאוד: מספרן של נשים עם 12-11 שנות לימוד גדל בתקופה שבין 1985 ו-2003 ב-69%; מספרן של בעלות 15-13 שנות לימוד, ב-400%; ומספרן של בעלות 16 שנות לימוד ויותר – ב-500% (לוח 6).

בענף התעשייה, חלקן של נשים בעלות 13 שנות לימוד ויותר בסך המועסקות גדל יותר מאשר בשירותים הפיננסיים והעסקיים (נספח 4). ההסבר לכך נעוץ, קרוב לוודאי, במעבר מתעשיות מסורתיות שלא דורשות רמות השכלה גבוהות לתעשיות מתקדמות שהן עתירות הון אנושי. עיקר הגידול בחלקן של נשים בעלות השכלה של 13 שנים ומעלה בענף התעשייה נרשם בשנים 1990-2000, העשור בו פרוחה הטכנולוגיה העילית. ואכן, התפוצצות בועת ההיי-טק בתחילת שנות ה-2000, יחד עם פרוץ האינתיפאדה, האטו בצורה ניכרת את הגידול בחלקן של נשים בעלות השכלה גבוהה בענף התעשייה.

לוח 7. התפלגות שיעור הנשים בעלות השכלה של 13-15 ו-16 ומעלה שנות לימוד, לפי ענפי כלכלה נבחרים, 1985-2003
באחוזים

16 שנות לימוד ומעלה					15 – 13 שנות לימוד					שנה
מנהל	רווחה	חינוך	תעשייה	פיננסים	מנהל	רווחה	חינוך	תעשייה	פיננסים	
9.4	16.6	45.5	5.3	10.6	6.2	17.9	39.3	7.4	8.9	1985
7.5	19.2	42.4	5.7	11.1	4.9	17.2	36.5	8.7	10.3	1990
5.4	21.0	38.5	7.3	13.1	4.1	16.8	27.2	11.4	13.8	1995
5.6	17.9	36.9	7.6	15.3	4.3	16.4	21.7	11.0	15.3	2000
5.3	19.1	36.3	7.0	15.9	4.8	16.7	20.0	10.6	17.4	2003

לוח 7 מראה כי בשנות המיתון האחרון, בעוד שמשקלן של הנשים המשכילות (+ 13) בענף התעשייה ירד, הרי שבענף השירותים הפיננסיים והעסקיים משקלן עלה. למעשה, ענף השירותים הפיננסיים והעסקיים נראה "חסין" יותר משאר הענפים: הוא הענף הבודד שחלקו בשתי קבוצות ההשכלה הגבוהות המשיך לגדול באופן רצוף, ללא תנודות.

יצוין, כי בשירותים הפיננסיים והעסקיים, מגמות התעסוקה של גברים משכילים דומות לאלה של נשים משכילות.

אזורי מגורים של שנשים בשירותים הפיננסיים והעסקיים

הגידול בפערים הכלכליים-חברתיים בין אזורי הארץ השונים משתקף במגמות בתעסוקת נשים בשירותים הפיננסיים והעסקיים. לוח 8 מציג את התפלגות הנשים המועסקות בשירותים הפיננסיים והעסקיים, לפי מחוז המגורים.

לוח 8. נשים המועסקות בשירותים הפיננסיים והעסקיים לפי מחוז מגורים, 1985-2003
באחוזים

שנה	ירושלים	צפון	חיפה	ת"א	מרכז	דרום	יו"ש ועזה
1985	9.3	4.7	12.6	48.5	18.7	5.6	0.6
1990	9.6	5.3	11.5	46.8	20.9	5.2	0.7
1995	8.3	6.7	11.3	38.5	25.3	8.3	1.7
2000	6.6	6.8	11.6	35.1	28.9	8.1	3.0
2003	7.3	8.0	9.4	34.3	29.9	8.9	2.4

לפני 20 שנה, מחצית הנשים שהיו מועסקות בשירותים הפיננסיים והעסקיים התגוררו במחוז תל אביב; כיום, השיעור ירד לשליש, בקירוב. לכאורה, זוהי עדות להתפרסות גיאוגרפית רחבה יותר של ענפים אלה. אולם מתברר כי ההתפרסות אינה מרחיקה לכת: לכל אורך התקופה הנדונה, כשני שלישים מכלל הנשים בענפים אלה התגוררו בשני מחוזות בלבד: מחוז תל אביב ומחוז המרכז הסמוך (אצל הגברים התמונה דומה; ר' נספח 5). יוצא, כי מדובר בענפים המאופיינים במידה גבוהה של ריכוזיות גיאוגרפית. הדבר משקף, מצד אחד, את העובדה שכמחצית מהאוכלוסייה הישראלית מתרכזת בשני מחוזות אלה, ומצד שני, את העובדה שמרבית העסקים בישראל מתרכזים גם הם בתל אביב והמרכז. למעלה מ-60% מהנשים בשתי קבוצות ההשכלה הגבוהות, 13-15 שנות לימוד ו-16+ שנות לימוד, המועסקות בענפי השירותים הפיננסיים והעסקיים, מתגוררות במרכז (ר' נספח 5).

האם השירותים הפיננסיים והעסקיים מיטיבים עם הנשים?

הנתונים שהצגנו עד כאן מראים, כי השירותים הפיננסיים והעסקיים נמצאים בתנופת צמיחה וכי הם מספקים עבודה לנשים בכל רמות התעסוקה, מהדרג הניהולי ועד לדרג הבלתי-מקצועי.

השיעור הגבוה, יחסית, של נשים שתופסות עמדות ניהול בענפי השירותים הפיננסיים והעסקיים – 6.2%, לעומת 4.3% בשוק העבודה בכללותה - מצביע על כך שענפים אלה מספקים לנשים הזדמנויות קידום טובות מאלה של ענפים אחרים; אך יש לציין כי איננו יודעים מהן עמדות הניהול הספציפיות הפתוחות בפני נשים.

למיטב ידיעתנו, מעמדן של נשים בעמדות ניהול בשירותים הפיננסיים והעסקיים בישראל עדיין לא נחקר. האיחוד האירופי מתעניין בנושא והזמין סקר על חלקן של מנהלות בבנקים המסחריים בארצות האיחוד האירופי בקבלת החלטות (קווק והנקה, 1997). מרבית המרואיינים בסקר - מנהלי (ומנהלות) משאבי אנוש בבנקים ונשים המועסקות כמנהלות בבנקים - ציינו כי קיימת "תקרה זכוכית" בין הדרג הבינוני והדרג הגבוה של הניהול (שם: 49). הנסקרים ציינו כי הדרג הגבוה הוא זה המקבל החלטות אסטרטגיות לגבי מדיניותו של הבנק; הדרג הבינוני עוסק בהחלטות תפעוליות; ואילו הדרג הנמוך של הניהול עוסק בפיקוח על עובדים הכפופים למנהלים הזוטרים (שם: 46). "תקרת זכוכית" היא תופעה ידועה בתחום של תעסוקת נשים. גם הנסיבות שצוינו על-ידי הנסקרים כמכשולים העומדים בדרכן של נשים כלפי מעלה מוכרות למדי: התחייבויות משפחתיות, חוסר ניסיון מקצועי, היעדר קשרים והעובדה שהאתוס השליט בתאגידים העסקיים הוא גברי בעיקרו (שם: 50, 52).

כפי שראינו, קרוב למחצית הנשים העובדות בשירותים הפיננסיים והעסקיים בישראל מועסקות בפקידות (46.7%). השאלה היא, האם יש מוביליות בין דרג הפקידות ובין דרגים אחרים. זהו נושא המצריך בדיקה; השערה סבירה היא, כי המעבר מעבודה פקידותית לעבודה בעיסוקים בכירים יותר הוא תופעה נדירה: לדוגמה, הכספריות – המסווגות בקטגוריה של פקידות - מועסקות, בדרך כלל, באמצעות חברות כוח אדם ואינן מתמידות בתפקיד יותר משנתיים. בסופה של התקופה הן מיועדות להחלפה ולא לקידום.

ראינו עוד, כי שיעור הולך וגדל של מועסקות בשירותים הפיננסיים והעסקיים הן בעלות מקצועות אקדמיים או מקצועות חופשיים וטכניים (כ-30%). מן הראוי לבדוק גם את אפשרויות הקידום של נשים אלה.

השירותים הפיננסיים והעסקיים מעסיקים מספר הולך וגדל של נשים בלתי-מקצועיות (10.7% מהמועסקות). יש להניח שמדובר בנשים המועסקות על-ידי קבלני ניקיון, קבלני מזון וכיו"ב. נשים אלה מסווגות בענף השירותים הפיננסיים והעסקיים, אך בפועל הן אינן שייכות לענף זה, או לענף אחר כלשהו, אלא מדובר בעובדות "צפות".

לבסוף, מן הראוי להתייחס לגובה השכר שנשים מקבלות. השירותים הפיננסיים והעסקיים מצטיינים ברמת שכר גבוהה, "גברית": ב-2003, השכר החודשי הממוצע בשירותים הפיננסיים עמד על 10,133 ₪ ובשירותים העסקיים – על 8,077 ₪ (למ"ס, סקר הכנסות 2003).

אלא שנתונים ממוצעים אלה מסתירים פערים מגדריים גדולים: בשירותים הפיננסיים, השכר החודשי הממוצע של גברים עמד על 13,673 ₪, בעוד ששכר הנשים עמד על 7,750 ₪ - 56.7% משכר הגברים; בשירותים העסקיים, הנתונים המקבילים היו 9,761 ₪ ו-6,067 ₪; דהיינו, שכר הנשים עמד על 62% משכר הגברים (למ"ס, סקר הכנסות 2003).

יש לציין כי במשק בכללותו, השכר החודשי הממוצע של נשים עמד בשנת 2003 על 62% משכר הגברים (מרכז אדוה, תמונת מצב חברתית 2004, עמ' 15). במלים אחרות, הפער המגדרי בשכר בענף השירותים הפיננסיים היה גבוה מן הפער הממוצע בישראל, בעוד שהפער בענף השירותים העסקיים היה זהה לפער הממוצע.

השוואה בין השירותים הפיננסיים והעסקיים ובין ענף החינוך, המחקר והמדע

לא רק בשירותים הפיננסיים והעסקיים יש לנשים משקל גבוה, אלא גם בענף החינוך, שבו הן מהוות רוב. השוואה בין ענפים אלה מעלה מספר הבדלים מעניינים, המבליטים את היתרונות שמציעים כיום השירותים הפיננסיים והעסקיים לנשים בעלות השכלה גבוהה.

ב-1985 הועסקו בענף החינוך, המחקר והמדע 119,243 נשים – פי שניים ממספר הנשים שהועסקו אז בשירותים הפיננסיים והעסקיים – 62,114. בין 1985 ו-2003, מספר דומה של נשים הצטרף לכל אחד משני הענפים – 105,529 הצטרפו לשירותים הפיננסיים והעסקיים ו-107,529 לענף החינוך. אולם, במקרה של ענף החינוך, מדובר בגידול של כ-90%, ואילו במקרה של השירותים הפיננסיים והעסקיים, הגידול היה בשיעור של 170% (ר' נספח 2).

בענף החינוך, משקלן של המנהלות עלה משיעור אפסי מתוך כלל המועסקות - 0.4% ב-1985 - ל-1.3%, שיעור לא גבוה במיוחד - בשנת 2003 (ר' נספח 3). זאת, למרות ששיעור הנשים המשכילות (מקצועות חופשיים וטכניים, שבהם נכללות הגננות והמורות בבתי ספר היסודיים, ומקצועות חופשיים, שבהם נכללות מורות ומרצות בבתי ספר על-יסודיים ומוסדות להשכלה גבוהה), שהיה גבוה עוד ב-1985, המשיך לעלות עד ל-73% ב-2003 (ר' נספח 3).

אולם, בעוד שהשירותים הפיננסיים והעסקיים העסיקו עוד ועוד נשים משכילות, ענף החינוך, המחקר והמדע איבד את מעמדו כמעסיק של נשים משכילות: ב-1985 העסיק הענף כ-39% מסך הנשים המועסקות בעלות 13-15 שנות לימוד; עד לשנת 2003 ירד

השיעור ל-20%. ב-1985, העסיק ענף החינוך, המחקר והמדע 45.5% מכלל הנשים המועסקות בעלות 16 שנות לימוד ויותר; ב-2003, השיעור ירד ל-36.3% (ר' נספח 4).

משקלן של הפקידות בענף החינוך היה (ב-1985) נמוך - 8.7% - והוא נותר באותו גובה - 9% - ב-2003. לעומת זאת, משקל העובדות הבלתי-מקצועיות, שהיה נמוך ב-1985 - 4.2%, ירד עוד יותר, ל-2.6% ב-2003 (ר' נספח 3).

בענף החינוך, המחקר והמדע, השכר החודשי הממוצע עמד ב-2003 על 5,769 ₪ לחודש - שכר נמוך, יחסית לשכר הממוצע במשק (6,908 ₪) ולשכר הממוצע בשירותים הפיננסיים והעסקיים 10,133 ₪ ו-8,077 ₪, בהתאמה). למרות שהשכר הממוצע הכולל הוא נמוך, יחסית, הרי שגם כאן יש פער משמעותי בין גברים - 7,861 ₪ - לנשים - 5,065 ₪ (למ"ס, סקר הכנסות 2003). שכר הנשים בענף החינוך היה נמוך בכ-1,000 ₪ משכר הנשים בשירותים העסקיים - 6,067 ₪ - ובכ-1,700 ₪ משכר הנשים בשירותים הפיננסיים - 7,750 ₪.

השוואות בינלאומיות

מספרן ומשקלן של הנשים בשירותים הפיננסיים והעסקיים מצוי בעלייה מאז אמצע שנות השמונים, לא רק בישראל אלא גם בארצות רבות אחרות (נספח 6): בקנדה - המספר גדל פי שניים ויותר; בבריטניה ובשוודיה הוא גדל ביותר מ-80%, וביפן - ב-50%. שיעור הגידול הנמוך ביותר נרשם בארה"ב - כ-40%, ואילו שיעור הגידול הגבוה ביותר נרשם בהולנד: מספר המועסקות בענף גדל ב-218%.

לא רק מספרן של הנשים אלא גם משקלן גדל, כפי שמלמד לוח 9 להלן.

לוח 9. נשים המועסקות בענפי השירותים הפיננסיים והעסקיים, כאחוז מסך הנשים המועסקות, מדינות נבחרות, 1985-2003
באחוזים

שנה	קנדה	גרמניה	בריטניה	שוודיה	הולנד	ארה"ב	יפן	סינגפור	ישראל
1985	12.5	אין	10.4	7.3	9.6	12.8	7.1	11.9	12.1
1990	13.8	¹ 8.7	13.8	8.1	10.5	13.7	9.1	13.2	11.8
1995	16.3	11.3	14.2	10.0	13.0	12.5	9.5	16.2	13.4
2000	17.2	13.0	15.1	12.2	15.0	13.5	10.2	17.5	14.8
2003	17.4	13.7	15.1	13.1	15.2	13.3	² 10.7	18.5	15.6

הערות:

1. הנתון מתייחס ל-1991, שכן אין נתון עבור גרמניה המאוחדת לשנת 1990.

2. מקור: נתוני ה-OECD.

מקור: <http://laborsta.ilo.org> Yearly Data, International Labour Organization website.

ב-1985, שיעור הנשים בשירותים הפיננסיים והעסקיים בישראל היה זהה לשיעור בסינגפור ובקנדה, כ-12%, ואילו כיום הוא נמוך באופן משמעותי מזה של שתי הארצות הללו. ב-2003, השיעור בישראל היה דומה לזה של הולנד ובריטניה וגבוה מזה של שלוש הכלכלות הגדולות בעולם: ארצות הברית, יפן וגרמניה.

השירותים הפיננסיים והסכם GATS

כפי שצינו בתחילתו של מסמך זה, ארגון הסחר העולמי (WTO), שהוקם בשנת 1995, הציב לעצמו מטרה, לקדם את הסחר החופשי בכל תחומי הפעילות הכלכלית. במסגרת זאת, אנו עדים לשאיפה של כמה מן הארצות החברות בארגון הסחר העולמי, ובראשן ארצות הברית והאיחוד האירופי, לפתוח את הגבולות של כל ארצות תבל לסחר חופשי בשירותים, כך שתאגידים מכל מדינה יוכלו לפעול בכל מדינה מן החברות בארגון הסכם הסחר

הבינלאומי. הסחר בשירותים, ובתוכם השירותים הפיננסיים והעסקיים, הפך לחלק כה חשוב של פעילות ארגון הסחר הבינלאומי, עד שהוא זכה להסכם נפרד משל עצמו, הקרוי GATS (General Agreements on Trade in Services – ההסכם הכללי לסחר בשירותים). ישראל, שהיא חברה ב-WTO, חתומה גם על הסכם גאטס.

הסכמי GATS קבעו מספר עקרונות לסחר בינלאומי בשירותים: ראשית, ארצות החתומות על ההסכם מתחייבות לפתוח חלקים של ענף השירותים שלהן לתחרות בינלאומית (market access); כך, למשל, הן אמורות לאפשר לפרטים ולתאגידים מארצות אחרות להתחרות על אספקת שירותים לגופים ממשלתיים. יתרה מזאת, עליהן להתחייב לפרסם את כל הכללים והתקנות הנוגעים לסחר בשירותים, כך שיהיו זמינים לחברות מחו"ל (transparency). ועוד: ברגע שפותחים תחום כלשהו של ענף השירותים לסחר בינלאומי, אסור שתינתן עדיפות כלשהי לחברה מקומית על פני חברה זרה (national treatment), ואסור שתינתן עדיפות לחברה של ארץ אחת החתומה על ההסכם על פני חברה של ארץ אחרת החתומה עליו (most favoured nation). לבסוף, המדינות החתומות על ההסכם מתחייבות להליך של פתיחה גוברת של תחומים לתאגידים זרים (progressive liberalization).

הליך המשא ומתן במסגרת הסכם הסחר בשירותים (GATS) הוא ארוך וסבוך. מדינות החתומות על ההסכם מצהירות אלו שירותים הן מוכנות לפתוח לתחרות בינלאומית, ובאיזה אופן; במקביל, הן מקבלות בקשות, ממדינות אחרות החתומות על ההסכם, לפתוח חלק זה או אחר משירותיהן לתחרות בינלאומית.

כך, באפריל 2003 הצהירה ישראל כי בכל הנוגע לשירותים הפיננסיים, היא מגבילה את אספקת השירותים על-ידי גופים מחו"ל לחברות שפותחות תאגידים בישראל או לפרטים שהופכים לתושבי ישראל. ההצעה הישראלית מפרטת את סוגי שירותי הביטוח, הפיננסיים והשירותים העסקיים האחרים שהיא מציעה לפתוח לתחרות בינלאומית, ובמקביל היא מפרטת גם את ההגבלות אותן היא מבקשת להטיל על תחרות שכזאת בכל שירות ושירות (מדינת ישראל, 2003). עד כה הופנו לישראל 10 בקשות, מהמקומות הבאים: סין, קנדה, יפן, הודו, נורווגיה, פנמה, טיוואן, שוויץ, ארצות הברית והאיחוד האירופי (ארצות האיחוד האירופי מנהלים משא ומתן כגוף אחד). ארצות הברית מבקשת מישראל לפתוח את מרבית שירותיה לסחר בינלאומי, כולל שירותי חינוך והכשרה מקצועית; פנמה מתמקדת בשירותי ספנות; סין מבקשת, בין השאר, שישראל תפתח את שירותיה המקצועיים (professional services), כולל שירותי רפואה סינית; הודו מעוניינת למכור לישראל שירותי מחשב והיא מבקשת לאפשר לאזרחיה לעבוד בישראל; נורווגיה מעוניינת למכור לישראל שירותים הקשורים לאיכות הסביבה, אולם בקשתה כוללת סייג מעניין: "אין להבין מהבקשה הנורווגית שנורווגיה שואפת להפרטה של שירותים ציבוריים או של תשתיות בבעלות מדינתות."

תאגידי שירותים פיננסיים ועסקיים זרים בישראל

תאגידי זרים המתמחים בשירותים פיננסיים ועסקיים פועלים בישראל מזה זמן רב, עוד לפני הקמתו של ארגון הסחר העולמי והחתימה על הסכמי GATS. עם זאת, תהליך הכניסה של תאגידי שכאלה לישראל הוא מאוד במחצית השנייה של שנות ה-1990, בראש ובראשונה בעקבות הסכמי אוסלו והסכם השלום עם ירדן. להלן נמנה כמה מן התאגידי הללו, לפי תחומי הפעילות השונים:

1. בנקאות: בשנות התשעים, ובעיקר במחצית השנייה של העשור, נכנסו לישראל בנקים זרים רבים (בר וריבון, 2004; בר, לוקומט ונחמני, 2002). בסוף 2001 הגיע מספר הבנקים להשקעות ל-20 ואילו מספר הבנקים המסחריים הזרים עמד על 13. מרבית הבנקים בחרו לפתוח משרדים בישראל. בר, לוקומט ונחמני (2002) מציינים כי נתח השוק של בנקים זרים להשקעות עלה באופן חד: מ-16% בשנים 1990-1994 ל-63% בתקופה 1995-2000. בנקים אלה נכנסו לנישה שלא היתה קיימת בישראל – הנפקות ראשוניות של חברות תעשייה ותוכנה ישראליות בבורסות בחו"ל. בעקבות משבר ההיי טק של שנת 2001 נסגרו רוב הסניפים של הבנקים הזרים (בר ואחרים, 2002; פרץ, 2005).

בנק מסחרי שרוצה לפעול בארץ חייב לפתוח סניף או חברת בת. כיום (2005) נשארו רק שני סניפים של בנקים זרים בארץ: HSBC ו-CITIBANK. שניהם נותנים שירותי בנקאות כלליים ומתמחים בשירותים לאלפיון העליון; על הפלח הזה של שוק הבנקאות הם מתחרים בעיקר אחד עם השני. בנוסף על כך פועלת בישראל גם חברת בת של בנק זר: בנק אוצר השלטון המקומי, שהוא חברת בת של בנק דקסיה הבלגית-צרפתית.

באשר לנציגויות, בישראל פועלות כיום (2005) 11 נציגויות מוכרות (על-ידי בנק ישראל) של בנקים זרים. נציגויות רשאיות לתת מידע על שירותי הבנקים שלהם בחו"ל ולהפנות לקוחות לבנק הזר; אסור להן לבצע פעילות בנקאית או פעילות עסקית בתוך ישראל. המפקח על הבנקים מפקח רק על נציגויות של חברות העוסקות בשירותים בנקאיים שהמילה "בנק" מהווה חלק משמן. נציגויות של חברות אחרות אינן בפיקוח בנק ישראל ושום גוף שלטוני אינו יודע מיהן הנציגויות הפועלות בישראל ומה מספרן (שוחט, 2005).

2. ליסינג והשכרת ציוד תחבורה: בישראל פועלות מספר חברות ליסינג והשכרה, ובהן Avis, Europcar, Budget, Hertz ועוד. חברות אלה פתחו להן סניפים רבים ברחבי הארץ ומובילות, למעשה, את הפעילות בתחום זה.

3. ביטוח: תאגיד זר הרוצה למכור שירותי ביטוח בישראל חייב להקים לצורך זה תאגיד ישראלי שיהיה תחת פיקוחו של אגף שוק ההון והביטוח במשרד האוצר. כיום אין נוכחות גדולה של חברות ביטוח מחו"ל. תאגיד לוידיס, הפועל בישראל מאז 1951, מתמחה

בביטוחים שחברות ישראליות לא מתמחות בהם: יהלומים, מטוסים ורשלנות רפואית. תאגיד זר אחר – AIG – נכנס לישראל בשנת 1996. ל-AIG יש חברת בת – AMI – המבטחת משכנתאות מפני ירידה במחירים (תורג'מן, 2005).

צורה אחרת של התקשרות: חלק ממניותיה של חברת מגדל מוחזק על ידי חברת ג'נרלי האיטלקית.

4. נדל"ן: בשנות התשעים נכנסו לישראל גם תאגידי נדל"ן גדולים, כדוגמת Realty Executives, ERA, Re/Max ואחרות.

5. חברות פרסום: כמעט כל חברות הפרסום הגדולות בישראל התקשרו עם חברות זרות (יוסטמן, 2001). כך, לדוגמה, חברת קשר-בראל התקשרה עם מקאן-אריקסון, חברת ליניאל עם DB, חברת טמיר-כהן עם גיי. וולטר תומספון, ועוד. בנוסף לכך, התאגיד מקאן-אריקסון פתח בישראל סניפים המציעים שירותי פרסום. כל הקשרים הללו נוצרו במחצית השנייה של שנות התשעים.

6. ייעוץ עסקי: ההתקשרות בין חברות זרות לישראליות איפיינה גם תחום זה (יוסטמן, 2001): קסירר חברה לארתור אנדרסון, סומך-חייקין ל-KPMG, קוסט-לבארי-פורר לארנסט אנד יאנג, ועוד. גם כאן, ההתקשרויות נוצרו במחצית השנייה של שנות התשעים.

7. חברות כוח אדם: בשנת 1969 פתחה חברת מנפאואר העולמית סניף בארץ. היא הייתה חברת כוח אדם הראשונה שצלחה (נדיב, 2005: 12). היום היא אחד השחקנים הגדולים בתחום.

בסיכום, בשנות ה-90 נכנסו לארץ תאגידי זרים בענפי השירותים הפיננסיים והעסקיים. בתחום של שירותי ביטוח ובנקאות, הנוכחות הזרה אינה גדולה, ואילו בתחום הפרסום, הנדל"ן, השכרת הרכב והייעוץ העסקי היא גדולה יותר.

האם תאגידי זרים מיטיבים עם נשים?

השירותים הפיננסיים והעסקיים מהווים כיום את הענף השני בחשיבותו בכל הנוגע להסכמים בין-ארציים בנושא הסחר בשירותים; הראשון הוא ענף התיירות - (WTO, 1997). על כן, חשיבותם כה רבה בדיון על מעמדן של נשים בשוק העבודה. לדיונים המתקיימים במסגרת ארגון הסחר העולמי בכלל, ובמסגרת GATS בפרט, עשויות להיות השפעות מרחיקות לכת על הזדמנויות התעסוקה של נשים (ר' מרכז אדוה, 2004ב').

סביר להניח, כי כניסתם של תאגידי זרים תרמה לגידול בתעסוקת נשים בענפי השירותים הפיננסיים והעסקיים. יש צורך במעקב על מנת ללמוד מהי השפעתם של תאגידי אלה על אופני התעסוקה של נשים בישראל.

מן הראוי לערוך סקרים בקרב נשים המועסקות במשלחי-יד שונים בשירותים הפיננסיים והעסקיים, על-מנת לבחון את השכר, את תנאי העבודה ואת אפשרויות הקידום שמציעים ענפים אלה לנשים בכלל ולנשים בדרג הניהולי בפרט. סקרים שכאלה יסייעו לקבוע באיזה מידה מהווים השירותים הפיננסיים והעסקיים לא רק פרוזדור כניסה לשוק העבודה אלא גם זירה להעצמה של נשים.

מקורות

- בנק ישראל, "נציגויות של בנקים זרים בישראל" (מעודכן ליום 16.1.05), מזכר למרכז אדוה.
- בר, חדוה, רנט לוקומט ואהוד נחמני. 2002. "כניסת בנקים זרים להשקעות לישראל והשפעתה על שווי המשקל התחרותי בשוק החיתום". *סדרת מאמרים לדיון 2002.06*, מחלקת המחקר, בנק ישראל.
- בר, חדוה, וסיגל ריבון. 2004. "כוח השוק של הבנקים מול הפירמות הגדולות - מה השתנה בעקבות פתיחת המשק לחו"ל?". *סדרת מאמרים לדיון 2004.14*, מחלקת המחקר, בנק ישראל.
- הבקשות שהוגשו לישראל בשנת 2003, במסגרת המשא ומתן הקשור להסכם גאטס. הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (למ"ס), *סקר הכנסות 2003*.
- יוסטמן, משה. 2001. "תמורות במבנה הענפי של המשק". בתוך בן בסט, אבי (עורך), *ממעורבות ממשלתית לכלכלת שוק, המשק הישראלי 1985-1998*. תל אביב: עם עובד.
- כץ, חני, בנק ישראל, שיחה טלפונית, אוגוסט 2005.
- מרכז אדוה, 2004א, *נשים והסכמי הסחר החדשים: דברים שנישאו בכנס*, תל אביב.
- מרכז אדוה, 2004ב, *הסכמי הסחר הבינלאומיים בשירותים (הסכמי גאטס): הקשר הישראלי והמגדרי תל אביב*.
- נדיב רונית, 2005, *קבלני כח אדם בישראל הפעולים ברשיון*, ירושלים: מנהל תכנון מחקר וכלכלה, משרד התעשייה, המסחר והתעסוקה.
- שוחט, איטה, הרשות לניירות ערך, משרד האוצר, שיחה טלפונית, אוגוסט 2005.
- תורג'מן, ישראל, אגף שוק ההון והביטוח, משרד האוצר, ראיון 20.7.2005.

International Labour Organization, 2001, *The Employment Impact of Mergers and Acquisitions in the Banking and Financial Services Section*, Geneva.

State of Israel, 2003, "Communication From Israel, Initial Offer" to the World Trade Organization.

Quack, Sigrid and Bob Hancke, in cooperation with the European Network "Women in Decision-Making," 1997, *Women in Decision-Making in Finance*. Report prepared for the use of the European Commission, Directorate-General V, Industrial Relations, Employment and Social Affairs.

Sassen, Saskia, 1998, *Globalization and its Discontents*, New York: New Press.

World Trade Organization. 1999. "Trade Policy Review: Israel". (September). www.wto.org

World Trade Organization. 1997. "Opening Markets in Financial Services and the Role of the GATS", *Special Studies*. www.wto.org

נספחים

נספח 1: התאמות בסקר כוח אדם

1-א' ענף כלכלי:

בשל המעבר מהסיווג הישן לענפי הכלכלה (1970) לסיווג החדש (1993), נדרשו מספר התאמות על מנת לאפשר השוואה בין השנים שקדמו ל-1994 לשנים שאחריה.

השנים 1995-2003:

- **שירותים פיננסיים ועסקיים** : נכללו כל הענפים המשניים הקיימים בסדרים H (בנקאות, ביטוח ומוסדות פיננסיים אחרים) ו-I (נדל"ן, פעילויות השכרה ושירותים עסקיים), פרט לענף משני 73 – מחקר ופיתוח (מו"פ).
- לשירותים הפיננסיים והעסקיים נוספו הענפים המשניים : 463 (השכרת ציוד בנייה או הריסה עם מפעיל) ו-944 (פעולות של סוכנויות ידיעות).
- הסדר E (מסחר סיטוני וקמעוני, תיקון כלי רכב מנועיים וטובין לשימוש אישי וביתי) ו-F (שירותי אירוח ואוכל) אוחדו, והם יוצגו תחת "מסחר, שירותי אוכל והארוחה" - השם לפיו נקראו בסיווג הישן (1970).
- לשירותי חינוך (סדר K) נוסף ענף משני 73, מו"פ.
- מסדר D (בינוי) נגרע ענף משני 463 (ר' לעיל), שנוסף לשירותים פיננסיים.
- מסדר מסדר M (שירותים קהילתיים, חברתיים, אישיים ואחרים נגרע ענף משני 944 (ר' לעיל), שנוסף לשירותים פיננסיים.
- בשאר הסדרים : A (חקלאות), B (תעשייה), C (חשמל ומים), G (תחבורה, אחסנה ותקשורת), J (מינהל ציבורי), L (שירותי בריאות ושירותי רווחה וסעד), N (שירותים למשק הבית על ידי פרטים) וכן O (ארגונים וגופים חוץ מדינתיים) – לא בוצעו שינויים, והם הוצגו כפי שהופיעו בסיווג החדש.

השנים 1985, 1990 :

- שירותים פיננסיים ועסקיים : נכלל כל הענף העיקרי (7- פיננסים ושירותים עסקיים), בנוסף לענפים המשניים 988 (שירותים אישיים לנמ"א) ו-608 (הולכת נוסעים לנמ"א) .
- מינהל ציבורי : נכללו ענף ראשי (80) וענף ראשי (82).
- שירותי בריאות, רווחה וסעד : נכללו הענפים הראשיים 85 ו-87 בשלמותם.
- חינוך, מדע ומו"פ : נכללו הענפים המשניים 83 ו-84 בשלמותם.
- מסחר, שירותי אוכל והארוחה : נכללו ענף עיקרי (5) וכן ענפים ראשיים (91) ו-92.
- תחבורה, אחסנה ותקשורת : נכלל הענף העיקרי 6, פרט לענף משני 608, שנוסף לפיננסים.
- שירותים קהילתיים, חברתיים, אישיים ואחרים : הענפים הראשיים 86, 88, 89, 90, 94, 95 וענף משני 980.
- ארגונים וגופים חוץ מדינתיים : ענף ראשי 81.
- חקלאות, תעשייה, חשמל ומים - כפי שהופיעו בסיווג הישן.

נספח 2: תעסוקת נשים – ענף כלכלי

לוח 1. נשים מועסקות לפי ענף כלכלי, 2003-1985 באלפים

2003	2000	1995	1990	1985	
8,564	8,740	10,304	13,817	15,616	חקלאות
168,526	164,510	128,868	81,996	74,855	תעשייה
3,220	3,333	2,828	2,307	1,866	חשמל ומים
10,465	8,478	8,047	4,596	4,958	בינוי
168,526	164,510	128,868	80,067	60,832	מסחר, שירותי אירוח ואוכל
42,484	42,125	27,591	19,536	16,873	תחבורה, אחסנה ותקשורת
57,540	52,983	44,252	36,960	38,698	מנהל ציבורי
227,226	217,040	179,532	138,936	119,243	שירותי חינוך
185,878	162,491	129,840	77,359	64,167	בריאות, רווחה וסעד
59,824	53,251	44,325	32,357	25,265	שירותים קהילתיים, חברתיים ואישיים
720	697	628	285	368	ארגונים וגופים חוץ מדינתיים
30,901	30,578	29,780	32,407	27,070	שירותים למשק הבית ע"י פרטים

לוח 2. שיעור הגידול בתעסוקת נשים, תקופות נבחרות באחוזים

-1985 2003	-2000 2003	-1995 2003	-1995 2000	-1990 2003	-1990 2000	-1985 2000	-1985 1990	
-45.2	-2.0	-16.9	-15.2	-38.0	-36.7	-44.0	-11.5	חקלאות
39.4	-5.4	-7.8	-2.5	27.3	34.5	47.4	9.5	תעשייה
70.7	-3.4	13.9	17.9	39.6	44.5	76.7	22.3	חשמל ומים
111.1	23.4	30.0	5.4	127.7	84.5	71.0	-7.3	בינוי
177.0	2.4	30.8	27.7	110.5	105.5	170.4	31.6	מסחר, שירותי אירוח ואוכל
151.8	0.9	54.0	52.7	117.5	115.6	149.7	15.8	תחבורה, אחסנה ותקשורת
48.7	8.6	30.0	19.7	55.7	43.4	36.9	-4.5	מנהל ציבורי
90.6	4.7	26.6	20.9	63.5	56.2	82.0	16.5	שירותי חינוך
189.7	14.4	43.2	25.1	140.3	110.0	153.2	20.6	בריאות, רווחה וסעד
136.8	12.3	35.0	20.1	84.9	64.6	110.8	28.1	שירותים קהילתיים, חברתיים ואישיים
95.7	3.3	14.6	11.0	152.6	144.6	89.4	-22.6	ארגונים וגופים חוץ מדינתיים
14.2	1.1	3.8	2.7	-4.6	-5.6	13.0	19.7	שירותים למשק הבית ע"י פרטים

לוח 3. נשים מועסקות לפי ענף כלכלי, 1985-2003
באחוזים

2003	2000	1995	1990	1985	
15.6	14.7	13.4	11.8	12.1	שירותים פיננסיים ועסקיים
0.8	0.9	1.2	2.3	3.0	חקלאות
9.7	10.9	13.6	13.8	14.5	תעשייה
0.3	0.3	0.3	0.4	0.4	חשמל ומים
1.0	0.8	1.0	0.8	1.0	בינוי
15.7	16.3	15.4	13.5	11.6	מסחר, שירותי אירוח ואוכל
4.0	4.2	3.3	3.3	3.3	תחבורה, אחסנה ותקשורת
5.4	5.2	5.3	6.2	7.5	מנהל ציבורי
21.2	21.5	21.5	23.4	23.2	חינוך, מחקר, פיתוח ומדע
17.3	16.1	15.6	13.0	12.5	בריאות, רווחה וסעד
5.6	5.3	5.3	5.4	4.9	שירותים קהילתיים, חברתיים ואישיים
0.1	0.1	0.1	--	0.1	ארגונים וגופים חוץ מדינתיים
2.9	3.0	3.6	5.5	5.3	שירותים למשק הבית ע"י פרטים

נספח 3: תעסוקה לפי מין ומשלח יד

לוח 4. תעסוקה בקרב גברים לפי משלח יד וכאחוז מסך המועסקים, 1985-2003
באחוזים

שנה	אקדמי	מקצועות חופשיים וטכניים	מנהלים	עובדים בלתי מקצועיים	סוכנים	פקידים	סה"כ
1985	8.5	10.0	7.6	7.8	0.8	10.7	45.4
1990	8.6	10.4	7.3	7.7	1.0	9.4	44.4
1995	10.8	9.2	6.8	8.7	1.0	7.9	44.4
2000	11.6	11.1	9.8	8.3	0.8	7.9	49.5
2003	13.2	11.5	9.2	8.3	1.0	7.5	50.7

לוח 5. נשים המועסקות בענף התעשייה, לפי משלחי יד עיקריים, 2003-1985
באחוזים

שנה	בעלות משלח יד אקדמי	בעלות מקצועות חופשיים וטכניים	מנהלות	פקידות
1985	2.1	7.2	2.4	27.1
1990	1.8	8.8	2.8	26.2
1995	2.8	7.6	2.7	24.1
2000	5.3	11.9	7.1	21.3
2003	7.6	10.9	7.0	24.1

לוח 6. נשים המועסקות במנהל ציבורי, לפי משלחי יד עיקריים, 2003-1985
באחוזים

שנה	בעלות משלח יד אקדמי	בעלות מקצועות חופשיים וטכניים	מנהלות	פקידות
1985	8.2	15.3	4.3	48.4
1990	8.1	14.6	4.3	60.2
1995	15.4	5.9	6.0	62.7
2000	17.9	5.4	7.8	55.9
2003	17.3	5.6	8.3	55.3

לוח 7. נשים המועסקות בשירותי הבריאות, הרווחה והסעד, לפי משלחי יד עיקריים, 2003-1985
באחוזים

שנה	בעלות משלח יד אקדמי	בעלות מקצועות חופשיים וטכניים	מנהלות	פקידות
1985	10.6	50.3	1.7	11.8
1990	12.0	52.1	1.9	12.1
1995	18.6	32.8	1.2	13.7
2000	16.8	28.3	2.1	15.7
2003	16.4	27.8	2.8	15.8

לוח 8. נשים המועסקות בשירותי החינוך, לפי משלחי יד עיקריים, 2003-1985
באחוזים

שנה	בעלות משלח יד אקדמי	בעלות מקצועות חופשיים וטכניים	מנהלות	פקידות	בלתי מקצועיות
1985	21.1	51.0	0.4	8.7	4.2
1990	20.0	52.8	0.4	8.1	4.1
1995	27.4	44.7	0.7	9.2	3.1
2000	27.8	43.9	1.2	10.1	2.6
2003	29.2	42.6	1.3	9.0	2.6

נספח 4: מועסקות לפי מספר שנות לימוד

לוח 9. נשים מועסקות לפי מספר שנות לימוד, 2003-1985
באחוזים

שנה	לא למדה כלל	4 - 1	8 - 5	10 - 9	12 - 11	15 - 13	16+
1985	2.3	1.2	10.4	11.1	35.2	24.4	15.0
1990	1.4	0.9	8.8	9.1	37.0	24.6	17.8
1995	0.8	0.6	5.3	7.5	35.3	28.9	21.1
2000	0.5	0.3	3.4	5.9	33.1	29.9	26.7
2003	0.4	0.3	2.5	4.8	33.5	29.7	28.6

לוח 10. נשים המועסקות במנהל ציבורי לפי מספר שנות לימוד, 2003-1985
באחוזים

שנה	לא למדה כלל	4 - 1	8 - 5	10 - 9	12 - 11	15 - 13	16+
1985	2.9	0.6	5.8	9.8	41.9	20.1	18.8
1990	1.2	0.9	3.0	6.7	47.1	19.5	21.4
1995	1.0	0.5	2.6	4.4	47.1	22.4	21.3
2000	0.2	--	1.5	3.7	41.4	24.8	28.4
2003	0.2	--	1.5	2.1	40.8	26.7	28.6

**לוח 11. נשים המועסקות בשירותי הבריאות, הרווחה והסעד,
לפי מספר שנות לימוד, 1985-2003
באחוזים**

שנה	לא למדה כלל	1 - 4	5 - 8	9 - 10	11 - 12	13 - 15	16+
1985	2.1	1.6	8.2	8.1	24.6	34.9	20.0
1990	1.0	0.6	7.6	6.8	25.0	32.5	26.2
1995	0.7	0.6	5.4	7.0	26.0	31.2	28.5
2000	0.9	0.4	4.6	6.5	27.2	30.5	29.7
2003	0.7	0.3	3.6	5.8	29.3	28.6	31.5

**לוח 12. התפלגות הנשים המועסקות בענף התעשייה לפי מספר שנות לימוד,
1985-2003
באחוזים**

שנה	לא למדה כלל	1 - 4	5 - 8	9 - 10	11 - 12	13 - 15	16+
1985	2.5	1.7	20.2	16.7	40.7	12.4	5.5
1990	1.6	1.4	16.4	15.3	42.3	15.4	7.4
1995	1.2	1.4	9.5	12.6	39.2	24.3	11.4
2000	0.3	0.6	5.4	8.9	36.0	30.3	18.5
2003	0.3	0.6	3.7	8.3	33.9	32.2	20.7

**לוח 13. נשים המועסקות בשירותי החינוך, המחקר והמדע,
לפי מספר שנות לימוד, 1985-2003
באחוזים**

שנה	לא למדה כלל	1 - 4	5 - 8	9 - 10	11 - 12	13 - 15	16+
1985	1.5	0.4	5.7	5.2	16.3	41.3	29.4
1990	0.9	0.6	5.1	5.4	17.2	38.5	32.3
1995	0.6	0.2	2.5	3.6	18.4	36.5	37.7
2000	0.2	0.1	2.0	3.1	18.3	30.3	45.8
2003	0.2	0.1	1.4	2.5	18.5	28.1	49.1

נספח 5. מועסקים/ות לפי מחוז מגורים

לוח 14. גברים מועסקים לפי מחוז מגורים, 2003-1985

באחוזים

שנה	ירושלים	צפון	חיפה	מרכז	ת"א	דרום	י"ש ועזה
1985	10.7	15.7	13.9	22.6	25.6	10.7	0.8
1990	10.9	16.4	13.6	22.2	24.4	10.4	2.0
1995	10.0	16.8	13.2	22.6	22.7	12.7	2.0
2000	9.5	16.1	13.2	25.0	20.4	12.9	2.9
2003	9.8	16.5	12.8	25.7	19.0	13.3	2.9

לוח 15. גברים המועסקים בשירותים הפיננסיים לפי מחוז מגורים, 2003-1985

באחוזים

שנה	ירושלים	צפון	חיפה	מרכז	ת"א	דרום	י"ש ועזה
1985	11.2	5.5	12.0	21.5	43.0	6.0	0.8
1990	11.4	6.5	11.2	22.1	39.3	6.2	3.2
1995	11.1	8.5	12.3	24.0	35.4	7.4	1.3
2000	9.5	8.2	12.0	27.8	31.9	7.2	3.5
2003	10.1	8.3	12.4	28.9	29.6	7.5	3.2

לוח 16. נשים מועסקות בעלות 11 שנות לימוד ומעלה,

לפי מחוז מגורים, 2003-1985

באחוזים

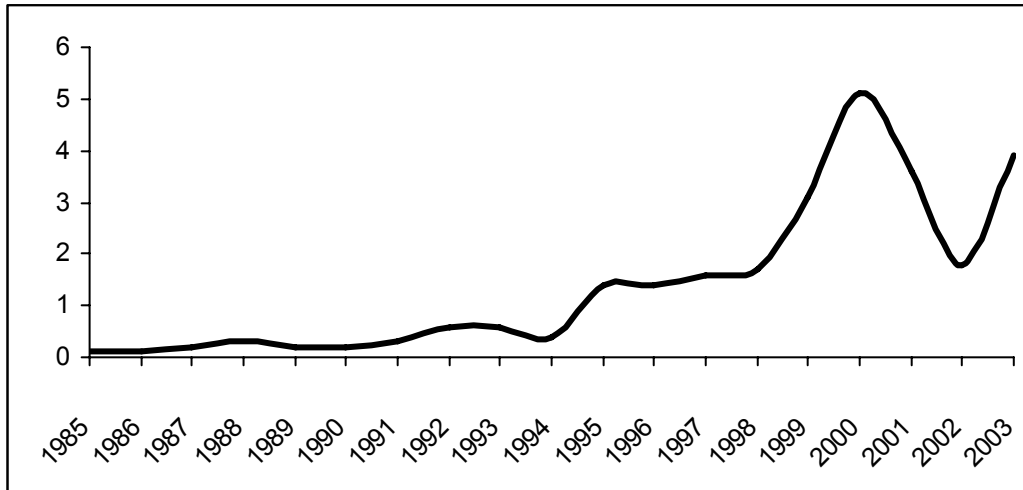
קבוצת השכלה	שנה	ירושלים	צפון	חיפה	מרכז	ת"א	דרום	י"ש ועזה
11-12	1985	7.2	6.1	13.4	17.6	48.8	6.3	0.7
	1990	8.8	5.5	10.7	21.5	46.0	6.8	0.6
	1995	7.6	8.1	11.3	24.6	38.1	8.3	1.9
	2000	6.2	8.0	11.0	29.0	34.9	7.8	3.1
	2003	6.7	9.6	9.0	30.1	33.3	9.2	2.1
13-15	1985	10.9	3.4	13.2	21.2	46.4	4.2	0.6
	1990	8.6	5.6	13.3	22.3	45.2	4.2	0.8
	1995	8.3	6.9	11.2	28.4	35	9.3	0.9
	2000	6.4	8.0	11.0	28.0	33.9	9.4	3.3
	2003	8.3	7.6	8.4	31.2	30.2	11.4	2.9
16+	1985	14.5	1.4	9.8	18.7	51.9	3.0	0.6
	1990	13.1	3.2	12.5	18.4	49.1	2.6	1.1
	1995	11.0	3.8	10.1	24.5	42.7	5.8	2.1
	2000	7.5	3.9	11.7	31.0	37.3	5.9	2.6
	2003	7.7	6.6	9.6	29.0	41.0	4.0	2.1

לוח 17. נשים מועסקות לפי משלח יד ומחוז מגורים, 1985-2003
באחוזים

סה"כ	יו"ש ועזה	דרום	ת"א	מרכז	חיפה	צפון	ירושלים	שנה	משלח היד
38.2	35.1	44.4	37.7	38.8	34.5	41.9	37.8	1985	אקדמי
39.6	41.2	35.9	38.5	41.7	36.6	38.8	43.4	1990	
45.9	48.3	46.3	46.6	47.4	45.0	37.9	47.3	1995	
48.1	46.8	50.4	48.5	48.3	47.4	44.1	50.0	2000	
47.7	48.0	46.6	46.7	49.2	48.7	45.0	48.5	2003	
58.9	65.1	62.0	55.5	59.6	58.3	62.6	59.3	1985	מקצועות חופשיים וטכניים
61.7	61.3	66.6	58.6	62.2	60.7	65.9	61.4	1990	
60.9	67.3	64.2	55.3	61.0	59.5	67.3	61.9	1995	
59.8	67.0	62.1	53.3	61.5	57.3	64.9	61.8	2000	
59.4	62.0	64.2	53.2	59.9	59.6	61.3	61.1	2003	
12.8	3.0	14.7	14.6	9.6	10.8	9.3	19.3	1985	מנהלות
15.8	7.1	13.9	20.9	15.2	10.0	5.1	21.3	1990	
19.5	10.3	12.2	22.8	18.8	15.4	21.4	22.5	1995	
25.9	29.7	24.0	30.1	22.1	22.6	24.9	29.7	2000	
28.6	29.2	22.6	35.3	25.7	27.8	25.2	31.6	2003	
62.9	75.9	64.4	65.3	62.8	59.7	56.6	62.5	1985	פקידות
66.4	76.1	66.6	69.7	66.0	66.2	58.6	62.7	1990	
72.5	75.8	73.3	73.4	72.6	73.5	68.4	70.3	1995	
74.4	78.1	73.4	76.3	75.7	74.9	66.8	73.1	2000	
74.9	74.6	69.9	79.1	74.2	73.3	72.4	77.3	2003	
19.5	0.0	5.3	21.7	17.3	25.2	17.2	23.0	1985	סוכנות של שירותים פיננסיים ועסקיים
23.1	0.0	26.9	21.1	18.9	26.1	36.7	29.4	1990	
29.9	100.0	18.3	36.8	29.7	25.0	8.7	12.4	1995	
44.6	44.7	57.0	49.2	39.4	40.9	8.9	56.8	2000	
35.8	100.0	42.5	33.8	34.1	41.0	33.7	30.1	2003	
40.7	38.8	44.5	41.5	45.2	43.1	36.0	31.6	1985	עובדות בלתי מקצועיים
42.8	39.3	45.6	44.2	49.0	47.6	39.1	27.5	1990	
43.7	44.5	50.0	46.8	46.2	45.7	40.1	28.1	1995	
43.5	41.3	46.0	42.6	48.5	50.5	42.6	22.4	2000	
43.5	32.4	50.1	43.2	47.7	43.7	45.0	23.3	2003	

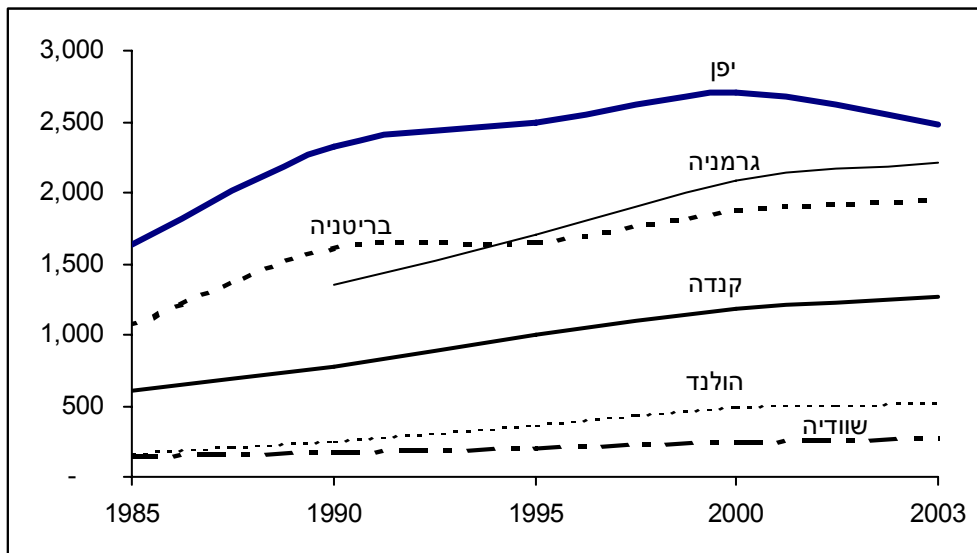
נספח 6:

תרשים 5. השקעות ישירות של זרים בישראל, 1985 – 2003
במיליארדי דולרים

מקור: עיבוד של מרכז אדוה מתוך הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, מבחר נתונים, מאזן התשלומים, אתר האינטרנט של הלשכה: www.cbs.gov.il

תרשים 6. נשים המועסקות בשירותים הפיננסיים והעסקיים, ארצות נבחרות, 1985-2003
באלפים

Source: Yearly Data, International Labour Organization website: <http://laborsta.ilo.org>